

Dienst Justitiële Inrichtingen
Ministerie van Justitie en Veiligheid

Handreiking Gezinsbenadering

Achtergrond, bouwstenen & praktische tips

Datum	Augustus 2020
Status	Definitief

Colofon

Afzendinggegevens	Hoofdkantoor Dienst Justitiële Inrichtingen Turfmarkt 147 2511 DP Den Haag Postbus 30132 2500 GC Den Haag www.dji.nl
Projectnaam	Re-integratie (ex-) gedetineerden Divisie Gevangeniswezen & Vreemdelingenbewaring
Auteurs	Yvonne Roest Maartje van Hardeveld

Inhoud

Colofon	3
Introductie	7
1: De gezinsbenadering: achtergrond, onderzoek en de (politieke) context	8
1.1 Parc Prison	
1.2 Onderzoek	
1.3 De (politieke) context	
2: De gezinsbenadering: het belang van het kind staat voorop	11
2.1 Doelgroep, werkwijze en beoogde doelen	
2.2 De gezinsbenadering in de praktijk	
3: Bouwstenen gezinsbenadering	13
3.1 Intensieve samenwerking met netwerkpartners	
3.2 De gezinsfunctionaris	
3.3 Draagvlak en opleidingsplan personeel	
3.4 Aanmeld- en intakeproces	
3.5 Screening	
3.6 Het gezinsplan	
3.7 Kindvriendelijke entree/inrichting	
3.8 De gezinskamer	
3.9 Skype	
3.10 De vadervleugel	
3.11 Het activiteitenprogramma	
4: Kosten implementatie gezinsbenadering	23
5: Beschikbaar informatiemateriaal	25

Introductie

Voor u ligt de handreiking voor de implementatie van de gezinsbenadering (of onderdelen hiervan) in uw inrichting.

In juli 2017 is de pilot gezinsbenadering in de PI Veenhuizen en PI Leeuwarden¹ van start gegaan, geïnspireerd door de positieve ervaringen die sinds 2010 in Parc Prison in Wales zijn opgedaan met de *family intervention unit*.

In deze handreiking hebben we in het eerste hoofdstuk relevante achtergrondinformatie opgenomen, zoals de ervaringen in Parc Prison en vermeldingswaardig onderzoek op dit vlak. Voorts staan (politieke) ontwikkelingen centraal die in de context van de gezinsbenadering van belang zijn om te vermelden.

In het tweede hoofdstuk wordt kort uiteen gezet wat de doelgroep en de beoogde doelen zijn en hoe de gezinsbenadering wordt ingebed en uitgevoerd in de praktijk. De essentiële onderdelen van de gezinsbenadering, de zogenoemde bouwstenen, zullen wij een voor een toelichten in het derde hoofdstuk, zodat u concrete handvatten heeft voor de uitrol van een gezinsgerichte aanpak in uw inrichting.

In het vierde hoofdstuk staan de geschatte kosten centraal voor de uitrol van de gezinsbenadering. Ook is er inmiddels al behoorlijk wat informatiemateriaal en beeldmateriaal beschikbaar, wat u kunt gebruiken voor de gezinsgerichte aanpak in uw inrichting. In het vijfde hoofdstuk zal beschreven worden welk materiaal beschikbaar is en via welke intranetpagina u dit materiaal kunt downloaden.

De beide pilotinrichtingen, PI Leeuwarden en PI Veenhuizen, locatie Esserheem, nodigen u van harte uit om een keer te komen kijken in hun inrichting hoe de gezinsbenadering werkt en loopt. U kunt hiervoor contact opnemen met de Projectleider gezinsbenadering Monique Dijkstra (monique.dijkstra@dji.minjus.nl).

Uiteraard kan het zo zijn dat in uw omgeving, met uw inrichting en uw netwerkpartners een aangepaste aanpak gewenst is. Maartje van Hardeveld (m.v.hardeveld@dji.minjus.nl) en Yvonne Roest (y.roest@dji.minjus.nl) denken graag met u mee.

¹ Vanwege een grootschalige verbouwing is de vadvleugel in de PI Leeuwarden enige tijd niet in gebruik geweest.

1. De gezinsbenadering: achtergrond, onderzoek en de (politieke) context

1.1 Parc Prison

Parc Prison is een grote gevangenis in Wales, waar in 2005 gestart is met de 'family approach'. In 2010 is hier een family intervention unit (FIU) opgericht met 62 plaatsen, waar vaders worden geplaatst die bewezen hebben zich goed in te zetten ten aanzien van hun eigen gedrag en het belang van hun kind(eren) voorop stellen. De focus op de FIU ligt op het herstellen en verstevigen van de relatie met het gezin en het nemen van verantwoordelijkheid voor het gezin en het zijn van een ouder.

De vier hoofddoelen van de 'family approach' zijn:

- 1) het voorkomen van detentieschade bij de kinderen van de gedetineerden;
- 2) het doorbreken van criminogene gezinssituaties;
- 3) het terugdringen van recidive van de vader;
- 4) het doorbreken van de transgenerationale overdracht van criminaliteit van vader op kind.

Het gezin is van groot belang bij het bevorderen van re-integratie. De familie kan de gedetineerde in beweging krijgen en zorgen voor dynamische motivatie. Het is belangrijk om familiebanden te onderhouden en gedetineerden aan te moedigen tot gezond familiecontact. Gelet op de recidivevermindering levert het ook wat op. De gedetineerde is eerder bereid zijn criminele gedrag op te geven voor zijn gezin. Bovendien kan de 'family approach' ertoe bijdragen dat een kind de vicieuze cirkel doorbreekt en een leven zonder criminaliteit gaat leiden. Via de 'family approach' is in de gevangenis in Wales ook een cultuurverandering bewerkstelligd. Vertrekpunt is dat gezinsleden tijdens detentie positieve ervaringen opdoen. Vanuit die positieve ervaringen kunnen gedetineerden leren beter om te gaan met gezag.

1.2 Onderzoek

Onderdeel van de family approach in Wales is het project "Invisible Walls Wales (IWW)". Tijdens detentie wordt de gedetineerde vader en zijn gezin 6-12 maanden ondersteund en begeleid en na detentie loopt deze begeleiding nog 6 maanden door. Clancy en Maguire² hebben recent het project IWW geëvalueerd over de periode van september 2012 tot mei 2017. In het kort waren hun bevindingen als volgt: IWW heeft een enorme impact op de kwaliteit van het gezinsleven en het persoonlijke leven; gezinnen worden hechter, kinderen lijken gelukkiger en de ouders voelen zich betere ouders door deelname aan het project. Ook bemerkten de partners van de gedetineerden dat ze een persoonlijke groei doormaakten door de deelname; ze hadden meer zelfvertrouwen en gingen beter met problemen om. Drugsgebruik werd minder (van 15% naar 5%) en meer partners kregen tijdens de detentie een baan. Voor wat betreft recidive kon alleen gekeken worden naar de eerste zes maanden na detentie. In vergelijking met de controlegroep was er een enorm lage recidive, maar een terugkijktijd van zes maanden is wat vroeg om conclusies te trekken. De resultaten zijn echter bijzonder hoopgevend. Na detentie ging het over de hele linie beter met de ex-gedetineerden dan voor hun detentie: minder werkloosheid, minder alcohol- en drugsmisbruik, etc. Al met al mag voorzichtig worden geconcludeerd dat de integrale family approach een groot succes lijkt te zijn.

² Clancy, A. and Maguire, M. (2017) Prisoners and their children: An innovative model of 'whole family' support.

Deze positieve ervaringen met de ‘family approach’ in Parc Prison hebben in Nederland de PI’s Veenhuizen en Leeuwarden en de Hanzehogeschool geïnspireerd tot het opzetten, begeleiden en uitrollen van de gezinsbenadering.

Om aan te kunnen tonen dat de gezinsbenadering effectief is en daadwerkelijk zorgt voor behoud van de gezinsstructuur, minder recidive en kinderen waar het aantoonbaar beter mee gaat ten opzichte van kinderen van gedetineerde vaders waar niet op ingezet wordt, is wetenschappelijk onderzoek onontbeerlijk. De Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool Groningen voeren daarom in opdracht van DJI momenteel een meerjarig evaluatieonderzoek uit naar de effecten van de gezinsbenadering om vast te stellen of de Gezinsbenadering een *evidence based* benadering is. Dit promotieonderzoek wordt uitgevoerd door promovendus drs. Simon Venema bij de Rijksuniversiteit Groningen in samenwerking met dr. E. Blaauw van de Hanzehogeschool Groningen. Het onderzoek richt zich op het effect van de gezinsbenadering op de familierelaties, het psychosociale welzijn van gedetineerden, hun kinderen en partners, het externaliserend probleemgedrag van de kinderen en de recidive van de gedetineerden. Om er zeker van te zijn dat veranderingen over tijd niet veroorzaakt worden door andere factoren dan de Gezinsbenadering, zal een vergelijkbare groep gedetineerde vaders in de PI Lelystad fungeren als controlegroep bij dit onderzoek.

Uiteraard volgen wij dit onderzoek met grote belangstelling. Na afronding zullen de voornaamste conclusies via intranet met u worden gedeeld.

1.3 De (politieke) context

De Kinderombudsman heeft in november 2017 het rapport “Zie je mij wel? Kinderen met een ouder in detentie” gepubliceerd³, om aandacht te genereren voor kinderen met een gedetineerde ouder. Jaarlijks zijn er naar schatting 25.000 kinderen waarvan de ouder in detentie verblijft. Dit heeft een enorme impact op het leven van een kind. Gevoelens van schaamte, onzekerheid en onmacht, maar ook sociale uitsluiting, financiële problemen of spanningen tussen de ouders leveren vaak stress op voor deze kinderen. Veel van deze kinderen krijgen hierdoor emotionele problemen of gedrags- en of leerproblemen, die soms tot in de volwassenheid blijven.

De Raad van Europa heeft in april 2018 een flink aantal aanbevelingen gedaan ten aanzien van kinderen met een gedetineerde ouder. Veel hiervan zien toe op het faciliteren van een goed contact tussen vader/moeder en kind gedurende detentie. Er moeten speciale maatregelen getroffen worden om dit contact te stimuleren en zo goed mogelijk, op een kindvriendelijke manier, te faciliteren. Ook zou het belang van het kind moeten worden meegenomen bij het opleggen van sancties in de inrichting, zodat kinderen zo min mogelijk de dupe worden van sancties die hun vader of moeder krijgen opgelegd.

Inmiddels is het belang van het kunnen onderhouden van een goede relatie tussen kinderen en hun gedetineerde ouders een algemeen geaccepteerd idee. Duidelijk is dat het voor zowel ouder als kind veel negatieve gevolgen heeft als de relatie tijdens detentie niet erkend en in stand gehouden wordt.

³ <https://www.dekinderombudsman.nl/publicaties>

Op verzoek van DJI is door de vakgroep strafrecht en criminologie van de Rijksuniversiteit Groningen en het Montaigne Centrum van de Universiteit Utrecht gevraagd een literatuurstudie te verrichten naar het leefklimaat in justitiële inrichtingen⁴. Uit dit onderzoek blijkt onder andere dat er sterke samenhang bestaat tussen de kwaliteit van het leefklimaat in de inrichting en de mate waarin en wijze waarop gedetineerden in staat zijn en worden gesteld om relaties met de buitenwereld te onderhouden. Het ontvangen van bezoek en onderhouden van familiale relaties blijkt een positieve invloed te hebben op zowel het gedrag van gedetineerden binnen detentie als op hun motivatie om aan re-integratie te werken en de recidive na afloop van detentie.

De in juni 2018 gepresenteerde Visie op Gevangenisstraffen⁵ 'Recht doen, kansen bieden, naar effectievere gevangenisstraffen' van de Minister voor Rechtsbescherming, behelst o.a. dat verlofverlening persoonsgericht moet worden en altijd gekoppeld dient te zijn aan een re-integratiedoel. De motie Van der Graaf⁶ voegt daaraan toe dat *het bezoeken van familie voor het werken aan een stabiel gezinscontact en het programmatisch werken aan de opvoedingsrol in het gezin als re-integratiedoelen bestempeld worden*, met oog op een veilige terugkeer in de samenleving. Met het aannemen van deze motie heeft de gezinsbenadering politieke legitimatie gekregen.

Een essentieel onderdeel van de gezinsbenadering is de samenwerking met lokale en regionale netwerkpartners, zoals het Veiligheidshuis, Regiecentrum Jeugd & Gezin/ Jeugdzorg, Veilig Thuis, (sociale) wijkteams, vrijwilligersorganisaties en de reclassering. Een gezamenlijke aanpak is in het belang van het kind, de gedetineerde vader en het gezin als geheel. De gezinsbenadering sluit daarmee nauw aan bij de Visie op Gevangenisstraffen, waarin de samenwerking tussen DJI en de verschillende netwerkpartners een belangrijke plaats inneemt.

Ook is de gezinsbenadering een mooi voorbeeld van de uitwerking van het Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' in de praktijk. Aangezien re-integratie van gedetineerden een gezamenlijke maatschappelijke opdracht betreft, tekenden de Reclassering, DJI, VNG en de Minister voor Rechtsbescherming op 1 juli 2019 dit Bestuurlijk Akkoord. De hoofdlijnen uit het Bestuurlijk Akkoord zijn inmiddels door de partijen gezamenlijk uitgewerkt in een handreiking. Deze handreiking geeft handvatten voor de wijze waarop de drie partijen zich samen met de gedetineerde kunnen inspanssen voor een succesvolle re-integratie van (ex-)gedetineerde burgers en hoe daaraan regionaal en lokaal invulling kan worden gegeven. De gezinsbenadering is als 'good practice' van deze samenwerking opgenomen in deze handreiking.

⁴ <https://www.wodc.nl/binaries/2548>

⁵ Kamerstukken 29279 nr. 439 brief van de Minister voor Rechtsbescherming

⁶ TK vergaderjaar 2018-2019 24587, nr. 733

2. De gezinsbenadering: het belang van het kind staat voorop

2.1 De gezinsbenadering: doelgroep, werkwijze en beoogde doelen

De gezinsbenadering richt zich op gedetineerde vaders met kinderen in de leeftijd van nul tot achttien jaar.⁷ De vaders moeten gemotiveerd zijn om hun eigen rol in het gezin te versterken en positief in te vullen, niet alleen als vader, maar ook als (ex-) partner. Het is echter geen voorwaarde voor deelname dat er sprake is van een gezin als stabiel samenlevingsverband waarin de vader na detentie weer terugkeert. Op voorhand deelnemers uitsluiten is uitdrukkelijk niet de bedoeling.

Het centrale doel van de gezinsbenadering is het voorkomen van detentieschade bij kinderen, het doorbreken van criminogene gezinssituaties en het terugdringen van recidive van de vader. Dit wordt (indien dit in het belang van het kind is) bewerkstelligd door middel van het intensiveren van de relatie tussen de gedetineerde en zijn kinderen (en moeder/verzorger) volgens het principe één gezin, één plan en één regisseur die de ondersteuning coördineert.

Een gezinsplan (met specifieke doelen en activiteiten) wordt opgesteld door de 'gezinsfunctionaris' (een casemanager van de PI), de gedetineerde vader, de partner/verzorger van het kind en een begeleider van een externe instantie (indien het gezin voor detentie hier al in beeld was). Dit gezinsplan (zie 3.6) betreft maatwerk. De activiteiten zijn onder meer afhankelijk van de leeftijd/behoefte van het kind/de kinderen, de wensen en mogelijkheden van de vader en die van de partner/verzorger en van de (praktische) mogelijkheden in de PI.

Er wordt samengewerkt met verschillende netwerkpartners (zie 3.1), die mede uitvoering aan het project geven door activiteiten en interventies aan te bieden, in aanvulling op de activiteiten die de PI biedt. Hierbij ligt de focus op:

- De veiligheid en het welbevinden van het kind staat voorop;
- Reparatie/herstel van de systeemstructuur;
- Voortzetting of introduceren van systeeminterventies en -activiteiten.

Er wordt intensief ingezet op het (door)ontwikkelen van de gezinsgerichte benadering waarbij een samenhangend programma van activiteiten en interventies ingezet kan worden om het plegen van nieuwe delicten en het doorgeven van delictgedrag aan de volgende generatie tegen te gaan en om sociale uitsluiting (van gedetineerde én gezin) te voorkomen.

2.2 De gezinsbenadering in de praktijk

In de pilotinrichtingen PI Leeuwarden en de PI Veenhuizen (locatie Esserheem) is gekozen voor een opzet van het project gezinsbenadering waarbij sprake is van zogenoemde 'schillen' die qua aangeboden activiteiten oplopen in intensiteit. Alle activiteiten en faciliteiten die aangeboden worden in de 'eerste schil' zijn voor elke gedetineerde vader toegankelijk, zoals de ouder-kind dagen, regulier bezoek, familiedagen, etc. Door deelname aan deze activiteiten kunnen gedetineerde vaders direct starten met werken aan herstel richting hun gezin en aan herstel van hun gezin als geheel. In beide PI's is hierbij extra aandacht besteed aan het creëren van een kindvriendelijke entree, familiekamer en bezoekszaal voor regulier bezoek (zie 3.7).

⁷ Dit is uiteraard een algemene richtlijn; maatwerk staat hierbij altijd voorop.

Deelnemers aan de gezinsbenadering zitten in de 'tweede schil' (voor zowel gedetineerden in preventieve hechtenis als afgestraften) of in de 'derde schil'. De deelnemers in de 'derde schil' zijn allen afgestraft en bij elkaar op een speciale afdeling, 'de vadervleugel' geplaatst⁸ (zie 3.10). Naast het reguliere aanbod, hebben deelnemers in de 'tweede schil' de mogelijkheid om periodiek (af en toe) te skypen met hun kinderen (zie 3.9) en gebruik te maken van de 'gezinskamer', die speciaal in het kader van de gezinsbenadering is opgezet en ingericht. In deze gezinskamer (zie 3.8) kunnen de gezinsleden en het kind elkaar in een huiskamerachtige omgeving ontmoeten en samen activiteiten ondernemen. Daarnaast kunnen zij in aanmerking komen voor extra activiteiten en workshops die aangeboden worden in het kader van de gezinsbenadering. Deelnemers op de vadervleugel komen in aanmerking voor alle activiteiten en faciliteiten van de 'eerste en tweede schil'. Indien dit gewenst is voor het kind, kunnen zij op structurele basis gebruik maken van Skype en de gezinskamer (bijv. wekelijks). Tevens zijn in het reguliere dagprogramma extra activiteitenblokken ingepland, zodat deelnemers kunnen werken aan hun vaderschapsvaardigheden.

Om in aanmerking te komen voor deelname, dienen de gedetineerde vaders te voldoen aan de criteria voor het plusprogramma, deel te nemen aan de arbeid en gemotiveerd te zijn voor deelname. Dit betekent dat zij actief willen werken aan herstel, reparatie of voortzetting van het contact met hun gezin/ kind(eren). Als een gedetineerde is aangemeld, dan volgt eerst een intakegesprek (zie 3.4) met de gezinsfunctionaris. Als dit gesprek positief verloopt, dan tekent de gedetineerde een intake- en motivatieformulier. Vervolgens heeft de gezinsfunctionaris een gesprek met de moeder/verzorger. Indien de moeder/verzorger instemt met deelname, dan volgt er een screening door het Zorg- en Veiligheidshuis (zie 3.5). Het Zorg- en Veiligheidshuis checkt of het gezin/de kinderen bekend zijn bij hulpverlenende instanties en beoordeelt of deelname in het belang is van het kind/de kinderen. Indien vanuit het oogpunt van het kind deelname gewenst is, dan wordt de kandidaat voorgedragen aan het MDO. Indien het MDO geen zwaarwegende bezwaren⁹ aandraagt die deelname in de weg staan, dan kan de gedetineerde vader deelnemen aan de gezinsbenadering en wordt er een gezinsplan (zie 3.6) opgesteld.

Essentieel voor de gezinsbenadering is de samenwerking met netwerkpartners, alsmede de hogeschool. Vanuit de PI wordt er aansluiting gezocht met de situatie thuis vóór de detentie door het betrekken van de partner/verzorger en de eventueel al betrokken instanties bij het gezin (zoals bijv. Jeugdzorg, Veilig Thuis of een sociaal wijkteam) bij het opstellen van het gezinsplan. Daarnaast zijn verschillende instanties (waaronder vrijwilligersorganisaties) betrokken bij de uitvoering van het activiteitenprogramma (zie 3.11) en de eventueel in te zetten interventies in het kader van het gezinsplan. De PI ondersteunt en faciliteert al deze organisaties en zorgt ervoor dat de activiteiten plaats kunnen vinden in de inrichting en dat er voldoende personeel wordt ingeroosterd.

Vanuit de uitvoeringspraktijk in Leeuwarden en Veenhuizen hebben wij voor u bouwstenen verzameld en hieronder uiteen gezet. Dit zijn concrete handvatten voor de uitrol van de gezinsbenadering in uw inrichting.

⁸ Doorplaatsing naar de 'vadervleugel' betreft altijd maatwerk.

⁹ Denk hierbij aan: bepaalde zedendelicten, veiligheidsaspecten (GVM) of aanwezige stoornissen, etc.

3. Bouwstenen Gezinsbenadering

3.1 Intensieve samenwerking met netwerkpartners

De gezinsbenadering vereist intensieve samenwerking met (lokale)netwerkpartners, zoals het Veiligheidshuis, (sociale) wijkteams, reclassering, jeugdzorg, de hogeschool en vrijwilligersorganisaties als Exodus, Humanitas en Gevangenenzorg.

- De samenwerking met het Zorg- en Veiligheidshuis is essentieel i.v.m. het screeningsproces (zie 3.5);
- Als het gezin voor detentie al in beeld was bij bijv. Jeugdzorg, Veilig Thuis of de reclassering, dan wordt een externe casemanager van deze instantie betrokken bij het opstellen van het gezinsplan (zie 3.6). Deze externe casemanager voert dan de regie over het gezinsplan. Ook kan vanuit een vrijwillig kader bijv. een gezinscoach van een sociaal wijkteam aansluiten of een maatje vanuit een vrijwilligersorganisatie mits dit gewenst is. Het is uitdrukkelijk niet de bedoeling om aan 'bemoeizorg' te doen en hulp te verplichten;
- Verschillende netwerkpartners (waaronder vrijwilligersorganisaties) zijn betrokken bij de uitvoering van het activiteitenprogramma (zie 3.11);
- Bij ontslag uit detentie draagt de gezinsfunctionaris het gezinsplan over aan de instanties die vanuit een verplicht kader zijn aangesloten (denk aan een jeugdbeschermingsmaatregel of reclasseringstoezicht) of met toestemming van de gedetineerde aan instanties die in een vrijwillig kader zijn aangesloten. Als er geen instanties betrokken zijn bij het gezin, dan draagt de gezinsfunctionaris met toestemming van de gedetineerde de bijzonderheden over via de casemanager aan de Gemeentelijk Coördinator Nazorg (GCN).

Aanbevelingen/aandachtspunten:

- ✓ Stel een projectleider aan die o.a. een overlegstructuur instelt, om de afspraken en de afstemming met alle betrokken netwerkpartners en de PI te borgen;
- ✓ Bekendheid en draagvlak op bestuurlijk niveau (burgemeesters en wethouders) is belangrijk. Een (plv). VD met netwerksamenwerking in portefeuille (of een staffunctionaris ketensamenwerking) is heel geschikt om bij bestuurders de gezinsbenadering op de kaart te zetten;
- ✓ De sociale kaart van de regio moet goed in kaart gebracht worden. Maak hierbij gebruik van de ontwikkelde 'productenboeken'.¹⁰ Hierin staan alle producten en diensten van de verschillende organisaties in het noorden beschreven met als doel om het beschikbare aanbod voor gedetineerde vaders zo goed mogelijk te benutten. Voor elke PI zal gelden dat er in hun omgeving andere organisaties werkzaam zijn, met een ander aanbod. Gebruik vooral het netwerk en de expertise van de staffunctionaris ketensamenwerking en de beleidsmedewerkers in de regio¹¹ om tot een 'productenboek' van de eigen regio te komen;
- ✓ Ga de samenwerking aan met een hogeschool in de regio. Studenten kunnen veel bijdragen aan een goed functionerende gezinsbenadering en een cultuuromslag in de inrichting. Ook kunnen zij producten ontwerpen en/of inzetten. Voor meer informatie: neem contact op met Simon Venema (S.D.Venema@rug.nl);

¹⁰ Voor het downloaden van de ontwikkelde 'productenboeken', raadpleeg de intranetpagina: <https://www.dji.nl/themas-cijfers-en-publicaties/themas/project-gezinsbenadering/index.aspx>

¹¹ Dit zijn Sanne Verhoef, Andrea Vogelsberger, Marjan Wijn, Monique Eijkenboom en Marja Witteveen.

3.2 De gezinsfunctionaris

In beide pilotinrichtingen is gekozen om een casemanager als 'gezinsfunctionaris' in te zetten, die 'als spin in het web' alle zaken behartigt m.b.t. de gezinsbenadering.

De volgende taken/werkzaamheden zijn bij deze gezinsfunctionaris belegd:

- Informatie verstrekken aan gedetineerde vaders en hun partners;
- Intakegesprekken houden, screenings aanvragen bij het Zorg- en Veiligheidshuis, toestemming vragen aan de moeders/verzorgers;
- Organiseren en het voeren van netwerkgesprekken;
- Opstellen van gezinsplannen;
- Onderhouden contacten netwerkpartners en interne contacten;
- Aanspreekpunt zijn voor moeders/verzorgers/hulpverlening tijdens het traject;
- Plannen en begeleiden bezoeken gezinskamer;
- Coördineren en begeleiden van activiteiten;
- Verzorgen workshops (evt. samen met netwerkpartners);
- Verzorgen overdracht bij bijv. overplaatsing, kliniekplaatsing of naar gemeente/netwerkpartners bij ontslag;
- Evaluatiegesprekken houden met gezin en evt. hulpverlening;
- Eindgesprekken houden met gedetineerde vaders en evt. netwerk;
- Planning maken voor gebruik skype en gezinskamer;
- Voeren van motiverende gesprekken met de vaders;
- Bemiddeling, signalering van problemen en/of risico's.

Aanbevelingen/aandachtspunten:

- ✓ Beleg alle taken/werkzaamheden van de gezinsfunctionaris bij een medewerker van de PI die specifieke affiniteit met het onderwerp heeft en hierin een voortrekkersrol kan/wil vervullen binnen de inrichting;
- ✓ De taken en werkzaamheden van de gezinsfunctionaris zijn specialistisch en complex van aard, zoals het voeren van netwerkgesprekken en het opstellen van gezinsplannen, waarbij naast de gedetineerde vader, partner/verzorger ook hulpverlenende instanties betrokken zijn en er sprake kan zijn van een problematische thuissituatie. Expertise op het vlak van systeemgericht werken is wenselijk. Faciliteer zo nodig ondersteuning van een professional (zie 3.3) of extra scholing op dit vlak;¹²
- ✓ De taken en werkzaamheden die de gezinsfunctionaris uitvoert, zijn essentieel voor de uitvoering en voortgang van de gezinsbenadering. Besteed dus aandacht aan de wijze waarop de (tijdelijke) afwezigheid van de gezinsfunctionaris kan worden opgevangen, zodat de voortgang van de gezinsbenadering is geborgd;
- ✓ Koppel een medewerker, stagiair of vrijwilliger aan de gezinsfunctionaris die kan ondersteunen bij praktische zaken (het registreren van de deelnemers, planning skype/gezinskamer/activiteiten, bestellingen voor de gezinskamer e.d.).

¹²<https://jeroenkleinbussink.nl/training-van-buiten-naar-binnen>

Deze training kan via het OI DJI worden aangevraagd. Na het volgen van beide modules hebben de deelnemers: kennis en vaardigheden om het netwerk in kaart te brengen en het netwerk te benaderen (module 1); kennis en vaardigheden om met het netwerk in gesprek te gaan en om met het netwerk te betrekken bij de re-integratie (module 2). Tijdens de tweede module doen deelnemers o.a. kennis op over mogelijke interventies ten behoeve van het betrekken van het netwerk en verkrijgen zij meer inzicht in de patronen en verhoudingen binnen een systeem.

3.3 Draagvlak en opleidingsplan personeel

De gezinsbenadering is iets dat door de gehele inrichting gedragen moet worden, niet iets dat zich alleen op de vadervleugel afspeelt. Van directie tot bewaking; de betrokkenheid van alle medewerkers is nodig om de gezinsbenadering tot een succes te maken. Dat brengt met zich mee dat iedereen op de hoogte gebracht moet worden en dat draagvlak moet worden gecreëerd.

- Een bevlogen directie/projectleider is noodzakelijk om dit proces vlot te trekken;
- Voorlichting en training is nodig om het personeel te enthousiasmeren voor de gezinsbenadering. Het is van belang om goed uit te leggen waarom het belangrijk is om hierop in te zetten en dat iedereen vanuit zijn functie kan bijdragen aan het meer kindvriendelijk maken van de inrichting;
- Besef dat een eenmalige voorlichting of training aan het personeel niet voldoende is om deze cultuurverandering te bewerkstelligen. Het is een proces van jaren, waarin je continue moet investeren.

- Bij het opstarten van een vadervleugel (zie 3.10) is het essentieel dat er een afdelingshoofd wordt aangesteld die hierin een voortrekkersrol kan/wil vervullen. Daarnaast is het belangrijk dat alle medewerkers op deze afdeling affiniteit hebben met de gezinsbenadering en gemotiveerd zijn om zich hiervoor in te zetten;
- Het werken op een vadervleugel vraagt om andere vaardigheden en competenties dan het werken op een reguliere afdeling. Aanvullende scholing van het personeel en/of ondersteuning van een professional is hierdoor gewenst.

Aanbevelingen/aandachtspunten:

- ✓ Marrit van der Hoest (marrit@vanderhoest.com) kan vanuit haar ervaring uit de praktijk met de gezinsbenadering adviseren bij de opzet van de gezinsbenadering;
- ✓ Om het personeel van de vadervleugel de basisbeginselen van het systeemgericht werken bij te brengen, kan de training "Van buiten naar binnen"¹³ worden ingezet. De training kan via het OI DJI worden aangevraagd. De training kan op maat worden ingezet en omvat 2 tot 4 dagdelen;
- ✓ De praktijk heeft uitgewezen dat het heel waardevol is om een orthopedagoog (of systeemtherapeut) in te zetten op de vadervleugel. Deze professional was een vast aantal uren per week op de vadervleugel aanwezig voor het beantwoorden van vragen van het personeel en gedetineerde vaders over bijv. opvoedingsvaardigheden en 'coaching on the job' van het personeel;
- ✓ Studenten kunnen veel bijdragen aan een goed functionerende gezinsbenadering en de benodigde cultuuromslag in de inrichting. Studenten staan los van de DJI cultuur, zijn (meestal) enthousiast, bieden een frisse en kritische blik, voeren onderzoek uit en ontwikkelen allerlei producten. Wil je advies hoe je studenten kunt betrekken in de opzet en uitvoering van de Gezinsbenadering? De Hanzehogeschool en de vadervleugel in Veenhuizen nodigen u uit voor een kijkje in de keuken met een bijpassende workshop. Voor meer informatie, mail hiervoor naar Simon Venema: S.D.Venema@rug.nl.

¹³ <https://jeroenkleinbussink.nl/training-van-buiten-naar-binnen>

3.4 Aanmeld- en intakeproces

Aanmeldproces

Alle aanmeldingen lopen via de gezinsfunctionaris. Er zijn verschillende aanmeldroutes te onderscheiden voor deelname aan de gezinsbenadering:

- Aanmelding op eigen initiatief (door de gedetineerde zelf);
- Aanmelding via het personeel (mentor, casemanager, GV, psycholoog e.d.);
- Aanmelding via het personeel van een andere PI;
- Aanmelding via het Veiligheidshuis of via overige netwerkpartners waarbij het gezin voor detentie al in beeld was (zoals de Reclassering of Jeugdzorg).

Intakeproces

Na aanmelding via een van de bovenstaande routes, vindt er een intakegesprek met de gedetineerde vader en de gezinsfunctionaris plaats, waarin uitgelegd wordt wat van de gedetineerde vader verwacht wordt bij deelname en aan welke regels hij zich moet houden:

- Er wordt van de betrokken vader verwacht dat hij gemotiveerd is; hij moet actief willen werken aan herstel, versteviging of voortzetting van het contact met het gezin/kinderen, waarbij hij het belang van het kind voorop zet (of leert zetten);
- De gedetineerde vader moet voldoen aan de criteria voor het plusprogramma om in aanmerking te komen voor deelname. Hierbij wordt expliciet vermeld dat eventuele degradatie en opgelegde sancties van invloed kunnen zijn op het gezinsplan en de verleende privileges in het kader van de gezinsbenadering.¹⁴
- Ook wordt er verteld dat er toestemming van de partner of verzorger nodig is om in aanmerking te komen voor deelname. Daarnaast wordt er uitgelegd dat er nog een screening plaats vindt m.b.t. het kind en dat het hiervoor nodig is om gegevens te delen met de betrokken netwerkpartners;
- Indien de gedetineerde vader akkoord gaat met de bovenstaande voorwaarden, dan vult hij het intake- en motivatieformulier in en tekent hij voor deelname. In dit formulier registreert de vader alle benodigde persoonsgegevens van zichzelf, de (ex-) partner of verzorger en de kinderen. Ook moet hij aangegeven wie het gezag over de kinderen heeft, of de kinderen door hem erkend zijn en of er al instanties betrokken zijn bij het gezin. Tevens dient de vader zijn motivatie te onderbouwen (wat hij met zijn deelname aan de gezinsbenadering wil bereiken).

¹⁴ Praktijk Veenhuizen: wanneer deelnemers op de vadervleugel ongewenst gedrag laten zien worden zij eenmaal gewaarschuwd. Wanneer er binnen 6 weken geen verbetering in het gedrag is, dan worden zij besproken voor degradatie in het MDO. De VC neemt vervolgens een beslissing over het wel of niet terugplaatsen naar een reguliere afdeling. De VC neemt hierbij het advies van de gezinsfunctionaris en de begeleiders van de kind(eren) in de thuissituatie mee in het besluit. Wegplaatsing van de vadervleugel betekent dat er geen gebruik meer gemaakt kan worden van de gezinskamer, de Skype-op-cel voorziening en de workshops. Na 6 weken kan een deelnemer opnieuw een verzoek indienen voor plaatsing op de vadervleugel. Het MDO besluit in overleg met de gezinsfunctionaris en de thuisbegeleiding of dit verzoek wordt gehonoreerd.

3.5 Screening

Voorafgaand aan de screening neemt de gezinsfunctionaris contact op met de (ex-) partner of verzorger van de kinderen van de gedetineerde vader. Hun medewerking is noodzakelijk; zij moeten er achter staan dat kind en vader elkaar (vaker) ontmoeten. Alleen indien de moeder/verzorger/voogd instemt met deelname, volgt er een screening door het Zorg- en Veiligheidshuis.

Het Zorg- en Veiligheidshuis checkt bij de screening of het gezin/de kinderen bekend zijn bij hulpverlenende instanties en beoordeelt of deelname in het belang is van het kind/de kinderen van de gedetineerde vader. De behoeften en de veiligheid van het kind/de kinderen staan hierbij altijd voorop.

- Indien de partner/verzorger/voogd akkoord gaat met deelname, dan wordt er een toestemmingsverklaring getekend, waarmee relevante informatie over de kinderen kan worden gedeeld tussen de PI en de betrokken netwerkpartners;
- De gezinsfunctionaris stuurt het ondertekende intakeformulier door naar het Veiligheidshuis voor de screening. De betrokken functionarissen vragen of er bezwaren zijn tegen deelname aan de gezinsbenadering vanuit het oogpunt van het kind. Dit wordt gedaan bij de gemeente van herkomst, wijk- of gebiedsteams en de betrokken netwerkpartners. Het resultaat van de screening wordt teruggekoppeld aan de gezinsfunctionaris;
- Indien vanuit het oogpunt van het kind deelname gewenst is, dan wordt de kandidaat voorgedragen aan het MDO. Indien het MDO geen zwaarwegende bezwaren¹⁵ aandraagt die deelname in de weg staan, dan kan de gedetineerde vader deelnemen aan de gezinsbenadering en wordt er een gezinsplan (zie 3.6) opgesteld.

Aanbevelingen/aandachtspunten:

- ✓ Indien een gedetineerde vader gemotiveerd is voor deelname, laat dan de gedetineerde vader zelf bellen met de moeder/verzorger om uitleg te geven over de gezinsbenadering. Hiermee leg je verantwoordelijkheid bij de vader en is tevens de moeder/verzorger voorbereid op het telefoontje van de gezinsfunctionaris;
- ✓ Zorg ervoor dat er duidelijk op de toestemmingsverklaring wordt vermeld met welke instantie welke gegevens worden gedeeld en met welk doel (conform de AVG);
- ✓ Zorg ervoor dat de originele ondertekende toestemmingsverklaring goed bewaard wordt (gedurende een afgesproken termijn). De toestemmingsverklaring moet namelijk elk moment weer ingetrokken kunnen worden i.v.m. de AVG. Vermeld dit ook duidelijk bij de ondertekening! Voor vragen omtrent de AVG en privacy kan de privacy-officer van de inrichting benaderd worden.

¹⁵ Denk hierbij aan: bepaalde zedendelicten, veiligheidsaspecten (GVM) of aanwezige stoornissen, etc.

3.6 Het gezinsplan

Het gezinsplan wordt gezamenlijk vastgesteld tijdens een netwerkgesprek tussen de gedetineerde vader, de (ex-) partner of verzorger van het kind/kinderen en de gezinsfunctionaris. De gezinsfunctionaris voert hierbij de regie over het gezinsplan. Indien het gezin voor detentie al in beeld was van een (hulpverlenende) instantie, dan sluit ook een externe casemanager van deze organisatie aan bij het netwerkgesprek. De externe casemanager voert in dat geval de regie over het gezinsplan.

Het gezinsplan is maatwerk, altijd gericht op de behoeften en belangen van het kind en afhankelijk van de mogelijkheden in de inrichting, van netwerkpartners, van de moeder/verzorger en afhankelijk van de kaders die gesteld worden indien er sprake is van gedwongen hulpverlening (zoals bijv. een ondertoezichtstelling).

In het gezinsplan worden de doelen van het gezin (tijdens en na detentie) vastgelegd en de afspraken over de deelname aan activiteiten, zoals de frequentie en duur van het skype-contact met het kind en de bezoeken in de familiekamer, de deelname aan trainingen/workshops en eventueel benodigde interventies.

- In het gezinsplan worden alle afspraken met de deelnemende partijen genoteerd, zodat het voor iedereen duidelijk is, wie wat doet en wanneer. Tevens wordt genoteerd hoe de onderlinge afstemming is geregeld (per mail, telefoon, afstemmingsoverleg, e.d.) en wie de regie voert over het plan;
- De gezinsfunctionaris noteert in het D&R-plan of iemand deelneemt aan de gezinsbenadering en welke afspraken zijn gemaakt omtrent skype en de bezoeken in de gezinskamer en deelname aan activiteiten. Het volledige gezinsplan is binnen de PI alleen in te zien voor het team gezinsbenadering (de PIW-ers, de gezinsfunctionaris, de casemanagers en het afdelingshoofd);
- Het gezinsplan wordt regelmatig geëvalueerd en zo nodig bijgesteld. Hierbij wordt o.a. bekeken of de frequentie en duur van de skype-momenten/bezoeken in de gezinskamer nog passend en prettig zijn voor het kind (en de vader).

Aanbevelingen/aandachtspunten:

- ✓ Als er geen externe instanties betrokken zijn bij het gezin, probeer dan (als dit wenselijk is en het gezin hiervoor openstaat) een gezinscoach van een (sociaal) wijkteam te betrekken bij het opstellen van het gezinsplan, zodat tijdens detentie het gezin gemonitord kan worden en ook na detentie het gezin ondersteund kan worden bij hun hulpvragen. Het is hierbij uitdrukkelijk niet de bedoeling om aan 'bemoeizorg' te doen en hulp te verplichten;
- ✓ En/of schakel de expertise van een systeemtherapeut in. Deze professional kan adviseren op casus-niveau wanneer er geen hulpverlening betrokken is bij het gezin. Denk hierbij aan het formuleren van doelen en verdieping van de doelen in een gezinsplan, advies over de frequentie en duur van de skype-momenten of bezoek in de gezinskamer en/of het inzetten van systeeminterventies;
- ✓ Maak zo nodig gebruik van het Expertisecentrum K.I.N.D. voor het inwinnen van advies op casus-niveau;¹⁶
- ✓ Het kan meerwaarde hebben om ook de basisschool van het kind te betrekken bij het gezinsplan (indien dit gewenst is en de verzorgers hiermee instemmen).

¹⁶ K.I.N.D. adviseert kinderen met een gedetineerde ouder en hun sociale netwerk. Zij geven trainingen aan hulpverleners die te maken hebben met kinderen met een ouder in detentie.

3.7 Kindvriendelijke entree/inrichting

Voor een gezins- en kindgerichte aanpak is het belangrijk om te investeren in:

- Een (kind)vriendelijke entree. Zowel qua uitstraling (kleur en inrichting) als het toezien op een kindvriendelijke bejegening van de kinderen. Maak personeel bewust van de invloed van hun houding en gedrag op de kinderen;
- Richt de reguliere bezoekszaal en familiekamer kindvriendelijk in (met een aantrekkelijke speelhoek en speelgoed en spelletjes voor kinderen van verschillende leeftijden).

Aanbevelingen/aandachtspunten:

- ✓ Het OI DJI biedt de opleiding 'Veilig Gastvrij' aan voor alle medewerkers en leidinggevenden;
- ✓ Informeer naar de mogelijkheden die het Facilitair Bedrijf van DJI kan bieden m.b.t. de inrichting van ruimtes.

3.8 De gezinskamer

In de gezinskamer kunnen de gedetineerde vaders in een huiskamersetting contact hebben met hun kind/kinderen (en de partner/verzorger).¹⁷

- De gezinskamer is een ruime kamer gesitueerd in de inrichting, waar het kind/de kinderen niet in contact komen met andere gedetineerden. Er is geen beveiliging in de kamer aanwezig;
- De gezinskamer ziet er uit als gezellige woonkamer met een bankstel, een keukenhoekje waar koffie, thee en limonade gemaakt kan worden en een kast met (computer)spelletjes en knuffels;
- Afhankelijk van wat in het gezinsplan is vastgelegd, kunnen de vaders incidenteel of structureel gebruik van maken van de gezinskamer. Dit betreft maatwerk;
- Bij het gebruik van de gezinskamer kan eventueel de gezinsfunctionaris, een externe casemanager of een vrijwilliger aanwezig zijn om begeleiding en/of ondersteuning te bieden.

Aanbevelingen/aandachtspunten:

- ✓ Stel regels op voor het gebruik van de gezinskamer en laat de deelnemers tekenen voor gebruik (bijv. laat de gezinskamer opgeruimd achter na gebruik);
- ✓ Zorg voor een veilige setting voor het kind (bijv. indirect toezicht via een deur met glas);
- ✓ Zorg zo mogelijk voor een toilet in (de directe omgeving van) de gezinskamer waar het kind gebruik van kan maken en een babybadje in de gezinskamer;
- ✓ Zorg er zo mogelijk voor dat er een terugkoppeling volgt via een medewerker hoe de gezinskamer wordt achter gelaten, zodat dit meegenomen kan worden in de begeleiding van de deelnemer.

¹⁷ Praktijk Veenhuizen: de gezinskamer kan alleen worden bezocht buiten de arbeidsblokken om. Daarnaast zijn er nog mogelijkheden in het weekend (zaterdagmorgen en middag en de zondagmiddag). Gedetineerde vaders die hele dagen werken of deelnemen aan de pilot 32uur werken, mogen twee momenten van maandag t/m vrijdag vrij plannen buiten hun vastgestelde arbeidsblok, om daar de gezinskamer/bezoek/sport/ bibliotheek/RIC in te plannen. In de toekomst zal er mogelijk ook gebruik worden gemaakt van de gezinskamer in de avonduren, maar dit is nog niet formeel vastgelegd.

3.9 Skype

Afhankelijk van de leeftijd/situatie van het kind, kan de gedetineerde vader incidenteel of structureel gebruik maken van skype-gesprekken met hun kind(eren) op cel. De frequentie en duur van de skype-momenten zijn vastgelegd in het gezinsplan.

- Via skype kunnen vaders op een rustige wijze de tijd nemen voor een beeldgesprek met hun kind. Zij kunnen bijv. hun kind voorlezen voor het slapen gaan of samen via het beeldgesprek het avondeten eten. Ook kan de iPad worden ingezet voor het contact met de (basis)school, bijv. in het kader van het 10-minutengesprek met de leerkracht;
- In de praktijk skypen de gedetineerde vaders op de momenten dat zij recreatie hebben op de afdeling van maandag t/m zondag en wanneer zij hun avondprogramma hebben.

Aanbevelingen/aandachtspunten:

- ✓ Check van tevoren of er een goede verbinding mogelijk is via skype en zorg voor voldoende iPads op de afdeling;
- ✓ Laat de gedetineerden vaders een protocol tekenen voor het gebruik van de iPad;
- ✓ Het gezinsplan is altijd leidend voor het moment/tijdsduur van het skype-contact (maatwerk);
- ✓ Laat de PIW-ers op de afdeling zo nu en dan even checken of skype wordt ingezet zoals het bedoeld is (voor het contact met het kind);
- ✓ Wijs een verantwoordelijke aan voor de planning van de skype-gesprekken op de afdeling (denk aan de PIW-ers, stagiaires of de gezinsfunctionaris);

3.10 De vadervleugel¹⁸

De vadervleugel betreft (bij voorkeur) een aparte afdeling die geheel in het teken van de gezinsbenadering staat. Naast het reguliere programma, zijn de extra activiteiten op deze afdeling gericht op het betrekken van de gezinsleden van de gedetineerde, de gedetineerde zijn vaderrol laten vervullen (of hem helpen dat te leren) en hem te confronteren met de effecten van zijn gedrag en leefstijl op zijn gezin nu en op de toekomst van zijn kinderen.

- Gedetineerde vaders die op deze afdeling verblijven voldoen aan de criteria van het plusprogramma,¹⁹ nemen deel aan de arbeid en zijn allen afgestraft.²⁰ Tevens zijn ze gemotiveerd om te werken aan hun vaderschapsvaardigheden;
- Op de vadervleugel is in het dagprogramma op vaste momenten tijd ingebouwd voor activiteiten die gericht zijn op het vergroten van vaderschapsvaardigheden (zie 3.11).

Aanbevelingen/aandachtspunten:

- ✓ Stel een afdelingshoofd aan met affiniteit voor de gezinsbenadering en die hierin een voortrekkersrol wil vervullen;
- ✓ Zorg voor gemotiveerd personeel op de vadervleugel. Bij voorkeur medewerkers die bewust voor deze afdeling hebben gekozen (laat ze solliciteren!). Faciliteer daarnaast extra scholing en/of ondersteuning voor het personeel op de afdeling, omdat het werken op de vadervleugel om andere competenties vraagt dan op een reguliere afdeling (zie 3.3.);
- ✓ De ideale situatie is een volledig gevulde vadervleugel (+ wachtlijst) voor een positief leefklimaat op de afdeling, waarin de vaders open kunnen staan voor het aanleren van 'soft skills', zoals vaderschapsvaardigheden en de vaders elkaar onderling beter kunnen steunen. Hun positie in een gemêleerde groep is anders dan tussen allemaal gelijkgestemde vaders;
- ✓ Start met voldoende deelnemers voor het creëren van een positief leefklimaat op de afdeling. Als er cellen gevuld moeten worden, vul het dan aan met gedetineerden uit het plusprogramma die deelnemen aan de arbeid;
- ✓ Wees je bewust van het feit dat gedetineerden niet snel geneigd zijn om hun verworven plekje (kookmaatjes e.d.) op hun afdeling op te geven om naar de vadervleugel te gaan. Actieve werving van deelnemers is dus nodig.

¹⁸ In Veenhuizen verblijven 24 vaders op de vadervleugel. In Leeuwarden verblijven 12 vaders op de vadervleugel. Vanwege een grootschalige verbouwing is de vadervleugel in de PI Leeuwarden enige tijd niet in gebruik geweest.

¹⁹ Praktijk Veenhuizen: wanneer deelnemers op de vadervleugel ongewenst gedrag laten zien worden zij eenmaal gewaarschuwd. Wanneer er binnen 6 weken geen verbetering in het gedrag is, dan worden zij besproken voor degradatie in het MDO. De VC neemt vervolgens een beslissing over het wel of niet terugplaatsen naar een reguliere afdeling. De VC neemt hierbij het advies van de gezinsfunctionaris en de begeleiders van de kind(eren) in de thuissituatie mee in het besluit. Wegplaatsing van de vadervleugel betekent dat er geen gebruik meer gemaakt kan worden van de gezinskamer, de Skype-op-cel voorziening en de workshops. Na 6 weken kan een deelnemer opnieuw een verzoek indienen voor plaatsing op de vadervleugel. Het MDO besluit in overleg met de gezinsfunctionaris en de thuisbegeleiding of dit verzoek wordt gehonoreerd.

²⁰ Ook zou een opzet van de vadervleugel te overwegen zijn, waarbij plaatsing pas mogelijk wordt in de laatste 6 tot 12 maanden van detentie.

3.11 Het activiteitenprogramma

Door middel van het activiteitenprogramma wordt getracht de gedetineerde vader inzicht te geven in wat het effect is van zijn detentie op zijn kind, de band te versterken met het kind/gezin en hem extra handvatten te bieden bij het vervullen van zijn vaderrol (binnen het gezin). De uitvoering van het activiteitenprogramma vindt plaats in activiteitenblokken binnen de kaders van het reguliere dagprogramma. De activiteiten worden veelal in samenwerking met de betrokken netwerkpartners (waaronder vrijwilligersorganisaties) aangeboden en begeleid.²¹

Het activiteitenprogramma kan bestaan uit verschillende onderdelen:

- Themabijeenkomsten en trainingen over verschillende aspecten van het ouderschap (bijv. de training 'Mijn Kind en ik', themabijeenkomsten over opvoeding, de ontwikkeling van kinderen, criminaliteit versus vaderschap, e.d.);
- Workshops (gebruik van internet & social media, kinder-EHBO, gezond koken);
- Creatieve middagen (knutselen/spelletjes doen/muziekinstrumenten bespelen);
- Gezinskameractiviteiten (huiswerkbegeleiding, baby in bad doen e.d.);
- Sportieve activiteiten (Sportdag, 'Brandweerman voor een dag', e.d.);
- Gezinsactiviteiten, zoals Vaderdag, Sinterklaas, Kerst, e.d.;
- Bezoek kind(eren) (en partner) aan de afdeling (indien dat qua logistiek mogelijk is en wenselijk is voor het kind);
- Individuele gedrags- en systeeminterventies. Deze interventies kunnen via Ifzo (Informatiesysteem Forensische Zorg) worden aangevraagd en gefinancierd.

Aanbevelingen/aandachtspunten:

- ✓ Gebruik de ontwikkelde 'productenboeken' voor het opzetten van het activiteitenprogramma en stel een activiteitencoördinator aan.²²
- ✓ Stel de activiteiten waarbij het vergroten van vaderschapsvaardigheden centraal staat, zoals bijv. de training 'Mijn kind en ik', verplicht voor de deelnemers;
- ✓ Naast het aanbod van netwerkpartners, is het ook goed om te kijken welke medewerkers van de PI een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan de uitrol van een gezinsgerichte aanpak. Denk hierbij aan medewerkers die het leuk vinden om een workshop te organiseren voor vaders en hun kinderen (zoals een muziekworkshop, samen koken, knutselen of sporten). Zo wordt de gehele inrichting betrokken en gaat het steeds meer leven. Denk hierbij ook aan de inzet van re-integratietrainers die de training Sociaal Netwerk en Relaties kunnen geven (en overige re-integratietrainingen m.b.t. de basisvoorwaarden) en de inzet van herstelgerichte trainingen (zoals de training Puinruimen of de training SOS);
- ✓ Vanuit de praktijk blijkt dat 1x per 14 dagen een gezinsactiviteit volstaat; het wordt anders teveel/te intensief voor de kinderen; alleen al het aanwezig zijn in de inrichting geeft al behoorlijk wat prikkels aan de kinderen;
- ✓ Organiseer met vrijwilligers en/of in samenwerking met het wijkteam de opvang van de moeders tijdens activiteiten die plaatsvinden voor vader en kind.

²¹ Praktijk PI Veenhuizen: De workshops/ trainingen met een verplicht karakter worden ingepland in het blok dat er niet wordt gewerkt. Binnen Esserheem is dit de maandagmiddag (meestal) en woensdagmiddag (zo af en toe), om de netwerkpartners meer mogelijk heden te bieden voor het aanbieden van activiteiten.

Praktijk PI Leeuwarden: in het huidige dagprogramma zijn voor activiteiten drie middagblokken aangewezen (op maandag, woensdag en vrijdag). Tijdens deze blokken wordt de bezetting op de afdeling verhoogd van twee naar drie en heeft de piw-er een toezichhoudende taak.

²² In Veenhuizen wordt het activiteitenprogramma (betaald) gecoördineerd door een medewerker van Exodus.

4. Kosten implementatie gezinsbenadering

De implementatie van de gezinsbenadering in de eigen vestiging gaat uiteraard gepaard met kosten. In dit hoofdstuk wordt stilgestaan bij deze kosten gebaseerd op de ervaringen die zijn opgedaan in de beide pilots in de PI Leeuwarden en de PI Veenhuizen. De kosten zijn uiteraard bij benadering en verschillen per inrichting. Het hangt helemaal af van de grootte van de inrichting²³, de mogelijkheden etc. Onderstaande kosten betreffen zowel aanloopkosten (projectleider, aanschaf iPads, inrichting gezinskamer) als permanente kosten.

Personele kosten	
interne projectleider voor implementatie (8-12 uur per week)	€ 15.000,00
Gezinsfunctionaris (36 uur)	€ 60.000,00
Optioneel: extra lijn vadervleugel 0,5 Fte	€ 30.000,00
Toezicht complexebeveiliger (afhankelijk van gebouwelijke situatie)	€ PM
Opleiding personeel	€ 30.000,00

Toelichting

De interne projectleider is noodzakelijk voor de implementatie van de gezinsbenadering. Denk aan het instellen van een interne werkgroep, het overleg met de staffunctionarissen voor aansluiting van de keten, de aanstelling van de gezinsfunctionaris en dergelijke. Deze taken zouden eventueel ondergebracht kunnen worden bij de portefeuillehoudende directeur.

De gezinsfunctionaris is noodzakelijk om de taken en werkzaamheden zoals beschreven in paragraaf 3.2 uit te voeren. Vanwege het netwerk en het contact met de gedetineerden kan aan een casemanager gedacht worden. Deze medewerker moet affiniteit op het gebied van kind en gezin hebben en zou hiervoor op tijdelijke basis aangewezen kunnen worden.

Een extra lijn op de vadervleugel kan optioneel worden ingezet om de geplande activiteiten te kunnen begeleiden en gelijktijdig toezicht te houden op de veiligheid.

Afhankelijk van de gebouwelijke situatie en de ruimte waarin activiteiten plaatsvinden is al dan niet incidenteel extra toezicht noodzakelijk. Dit zal per vestiging verschillen.

Voor de implementatie van de gezinsbenadering en het creëren van draagvlak binnen de inrichting, is voorlichting van het personeel in de inrichting noodzakelijk. Daarnaast is voor het personeel dat direct betrokken is bij de gezinsbenadering aanvullende scholing wenselijk, zodat zij voorbereid worden op de meer specifieke taken die de uitvoering van de gezinsbenadering met zich meebrengt (zie 3.3).

²³ In Veenhuizen zitten 24 vaders op de vadervleugel en in Leeuwarden 12.

Inhuur expertise	
Systeemtherapeut	€ 20.000,00

Toelichting

Expertise in het systemisch werken in het gezin, het bewaken van de belangen en veiligheid van het kind is een vereiste. Daartoe is de inzet van specialistische kennis van een professional wenselijk gebleken. Zowel voor het beschikbaar zijn voor vragen van het personeel en gedetineerde vaders op de afdeling, bij het geven van advies aan de gezinsfunctionaris op casus-niveau, als ook om inhoudelijk een bijdrage te leveren binnen het dagprogramma.

De inzet van individuele systeeminterventies kunnen via Ifzo (Informatiesysteem Forensische Zorg) worden aangevraagd en gefinancierd.

Samenwerking Hogeschool	
Inzet stagiaires ²⁴	€ 5.000,00

Toelichting

In de beide pilotvestigingen wordt veel gebruik gemaakt van de inzet van stagiaires en studenten met afstudeeropdrachten. Denk hierbij bijvoorbeeld aan stagiairs van de Hbo-opleidingen MWD, SPH, Social Work, SJD, e.d. De inzet van stagiaires voorziet tevens in extra handen tijdens de diverse activiteiten.

Materiële kosten	
Kindvriendelijke entree	€ 5.000,00
Inrichtingskosten gezinskamer	€ 10.000,00
Vergaderkosten	€ PM
Voorlichtingskosten (folders, e.d.)	€ 5.000,00
Aanschaf iPads	€ PM

Toelichting

Een kindvriendelijke entree als ook de beschikking over een gezinskamer zijn voorwaarden voor het brengen van een kindvriendelijk bezoek aan de vader. Voorbeelden zijn te zien in de beide pilot inrichtingen. Wees creatief; met behulp van stagiaires of creatieve vaders kun je een hoop zelf doen. Kijk ook of andere inrichtingen nog geschikte spullen over hebben. Afgeschermd IPads zijn te bestellen bij ICT. Een protocol is via intranet te downloaden.

²⁴ Kosten voor stagevergoeding, reiskosten etc.

5. Beschikbaar informatiemateriaal

Naast informatiemateriaal, zijn er verschillende formulieren en filmpjes ontwikkeld in het kader van de gezinsbenadering. De onderstaande materialen kunnen gebruikt worden ter ondersteuning van een gezinsgerichte aanpak in uw inrichting:

Formulieren/informatiemateriaal gezinsbenadering

Factsheet gezinsbenadering

Productenboek Gezinsbenadering PI Leeuwarden

Productenboek Gezinsbenadering PI Veenhuizen

Intake- en motivatieformulier gezinsbenadering

Format Gezinsplan

Protocol gebruik iPad

Informatiemateriaal voor kinderen van gedetineerde ouders

Er zijn ook verschillende materialen beschikbaar/ontwikkeld voor kinderen van gedetineerde ouders om hen voor te bereiden/ te informeren over het verblijf van hun vader in de gevangenis:

Fotoboeken

In het kader van de gezinsbenadering zijn voor de PI Leeuwarden en de PI Veenhuizen een tweetal fotoboeken ontwikkeld voor kinderen van gedetineerde vaders.

Overige boeken

Stichting Humanitas. *Altijd Papa*. Korte verhalen uit het leven van een kind met zijn vader in de gevangenis.

Martine F. Delfos / Stichting Exodus. *Ik ga naar papa!* Over ouders in de gevangenis.

Filmpjes

Er zijn een drietal filmpjes ontwikkeld voor kinderen van gedetineerde ouders. Deze filmpjes zijn geschikt voor verschillende leeftijden.

De filmpjes en overig informatiemateriaal over de gezinsbenadering, zijn te downloaden van de intranetpagina Gezinsbenadering via de volgende link:

<https://www.dji.nl/themas-cijfers-en-publicaties/themas/project-gezinsbenadering/index.aspx>

